

Wprowadzenie religii do szkół: OTK 30I91

Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego

ORZECZENIE Z 30 I 1991, K. 11/90

Trybunał Konstytucyjny orzeka:

1 Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z 3 VIII 1990 dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91 oraz Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z 24 VIII 1990 dot. powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91, określająca zasady współdziałania z Kościołami i Związkami Wyznaniowymi poza Kościołem Rzymsko-Katolickim nie są niezgodne z art. 2 ustawy z 15 VII 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz. U. nr 32, poz. 160 ze zm.),

2 Instrukcja MEN z 3 VIII 1990 jest zgodna z art. 18 ust. 3 i art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 17 V 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 29, poz. 154 ze zm.),

3 Obie wymienione wyżej Instrukcje MEN są zgodne z art. 1, 3 i 67 ust. 2 i art. 82 ust. 2 Konstytucji RP, a także z art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 17 V 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. nr 29, poz. 155 ze zm.),

4 Punkty 1. cytowanych Instrukcji MEN są zgodne z art. 2 pkt 5 i art. 10 ust. 1 ustawy z 17 V 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. nr 29, poz. 155.ze zm.) oraz z art. 1, 3 i B2 ust. 1 Konstytucji RP,

5 Punkt 4 Instrukcji MEN z 3 VIII 1990 r. i pkt 5 Instrukcji MEN z 24 VIII 1990 są - zgodne z art. 10 ust. 2 ustawy z 17 V 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz z art. 1 i 3 Konstytucji RP

6 Punkt 4 Instrukcji z 3 VIII 1990 i pkt 7 Instrukcji z 24 VIII 1990 nie są niezgodne z art. 9 ust. 1 i 2 oraz art. 23 ust: 1 pkt 4 ustawy z 23 I 1982 - Karta Nauczyciela oraz są zgodne z art. 1 i 3 Konstytucji RP.

Z uzasadnienia:

(...) Podstawowy zarzut podniesiony przez RPO dotyczy niezgodności obydwu instrukcji MEN z art. 2 ustawy z,15 VII 1981 o rozwoju systemu oświaty i wychowania przewidującym, iż szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze są instytucjami świeckimi i że całokształt nauczania i wychowania w tych instytucjach ma charakter świecki. W związku z tym przepisem RPO twierdzi że instrukcja MEN z 3 VIII 1990 jest niezgodna także z art. 18 i 19 ustawy z 17 V 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego. RPO podnosi, że art. 19 ust. 1 przytoczonej ustawy w zestawieniu z art. 2 cytowanej ustawy z 1961 r. wskazuje jednoznacznie, iż zwrot mówiący o tym, że nauczanie religii odbywa się „w innych pomieszczeniach udostępnionych na ten cel przez osobę uprawnioną do dysponowania pomieszczeniem” nie może dotyczyć pomieszczeń szkolnych. Stąd RPO wyprowadza wniosek, że instrukcja zezwalając na dobrowolne nauczanie religii w szkołach nie tylko wkroczyła w materię ustawową regulując sprawę, które wymagają normy ustawowej, ale zawiera postanowienia *contra legem*. Następstwem takiego stanowiska RPO jest zarzut naruszania art. 1 i 3 Konstytucji RP.

Powyższy zarzut ma — jak utrzymuje RPO — charakter podstawowy. Pozostałe zarzuty podniesione zostały „już tylko uzupełniająco”. Polegają one na twierdzeniu, że (...) zaskarżone instrukcje MEN naruszają (...) prawo do zachowania milczenia w sprawach swojej religii lub przekonań, a także naruszają zasadę, że obywatele mogą „wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w sprawach religii” (...) Ponadto RPO sugeruje, że zaskarżone instrukcje MEN pozostawiają poza swym zakresem religie niechrześcijańskie, co pozbawia te religie możliwości, jakie stwarzają obydwie instrukcje. (...)

Minister Edukacji Narodowej stanął na stanowisku, że obecna szkoła świecka (o której mowa w art. 2 ustawy z 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania) , to szkoła otwarta na wszystkie poglądy, które nie są szkodliwe społecznie. Przy takim pojmowaniu świeckości możliwe jest- zdaniem Ministra Edukacji Narodowej — nauczanie w szkole zarówno religii, jak i teorii materialistycznych. (...) Minister stwierdza ponadto, że obydwie instrukcje nie zawierają ograniczeń praw i nie nakładają na obywateli obowiązków, a stwarzają tylko organizacyjne warunki umożliwiające realizację dobrowolnego korzystania z uprawnień obywatelskich będąc jedynie aktami kierownictwa wewnętrznego.

Prokurator Generalny przedstawił stanowisko, że zaskarżone instrukcje nie naruszają ustaw: z 15 VII 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania oraz z 17 V 1989 o

gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Zaznaczył jednak, że niektóre unormowania zawarte w instrukcjach budzą zastrzeżenia co do ich zgodności z wyżej wymienionymi ustawami. (...)

Na prośbę Trybunału Konstytucyjnego, działając na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy z 17 V 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniu 29 XII 1990 przedstawiła interpretację art. 18 i 19 cyt. ustawy. (...)

Trybunał Konstytucyjny po rozpatrzeniu sprawy stwierdza, co następuje: (...)

A. Podstawowe znaczenie przy rozpatrywaniu wniosków RPO ma rozstrzygnięcie problemu zgodności zaskarżonych instrukcji z art. 2 ustawy z 15 VII 1961 (...) Przepis art. 10 ust. 1 ustawy z 17 V 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz przepis art. 2 zd. pierwsze ustawy z 15 VII 1961 nie mogą stanowić przesłanki dla wniosku, iż na terenie szkół państwowych nie mogą odbywać się lekcje religii prowadzone przez przedstawicieli poszczególnych Kościołów i związków wyznaniowych. Skoro bowiem dobrowolne nauczanie religii, jako wewnętrzna sprawa Kościołów, prowadzone jest według programów przez te Kościoły ustalonych i przez katechetów delegowanych przez władze kościelne, a państwowe programy nauczania nie są nasycone treściami religijnymi — nie można mówić o naruszaniu zasady świeckości szkoły, czy świeckości i neutralności państwa. Co więcej — to właśnie owa świeckość i neutralność nie tylko nie może być podstawą wprowadzenia obowiązku nauczania religii w szkołach państwowych, ale także nie może oznaczać zakazu takiego nauczania, jeśli życzą sobie tego zainteresowani obywatele. Na tym właśnie polega świeckość i neutralność państwa. Inne rozumienie tych pojęć oznaczałoby nie neutralność, a ingerencję państwa w wolność sumienia i wyznania obywateli. Takie rozumienie świeckości i neutralności wynika m.in. z przesłanek semantycznych oraz z wykładni systemowej, która we współczesnej Rzeczypospolitej Polskiej oczywiście różni się od interpretacji świeckości dokonywanej w okresie PRL — zwłaszcza w ujęciu cyt. ustawy z 15 VII 1961. Wreszcie przyjęta przez TK wykładnia harmonizuje z podobnym rozumieniem pojęć świeckości, neutralności, czy rozdziału Kościoła od państwa w wielu europejskich państwach demokratycznych. (...)

Art. 4 ust. 1 ustawy z 17 V 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego stanowi między innymi, że Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu i Konferencji Episkopatu Polski rozpatruje „sprawy interpretacji niniejszej ustawy i jej wykonywania”. Komisja Wspólna interpretuje art. 19 cyt. ustawy dosłownie - to znaczy, że artykuł ten umożliwia nauczanie religii nie tylko w punktach katechetycznych, ale również w innych pomieszczeniach za zgodą dysponenta. (...)

Trybunał podziela wyżej cytowany pogląd Komisji Wspólnej. (...)

W tej sytuacji jut tylko uzupełniająco można powołać się na interpretację wynikającą z zasady, że „ustawa późniejsza deroguje ustawę wcześniejszą”. Prowadzi to także do wniosku, że wynikające z ustawy z 18 V 1989 prawo do nauczania religii w pomieszczeniach podległych MEN nie może doznawać ograniczeń na podstawie ustawy pochodzącej z 1961 r.

Należy przeto stwierdzić, że możliwość nauczania religii, o której mowa w instrukcji z 3 VIII 1990 została stworzona ustawą z 17 V 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, a nie dopiero wspomnianą instrukcją MEN. (...)

B. Pozostałe zarzuty zawarte w obydwu wnioskach RPO, jak wynika z ich uzasadnienia, nie mają charakteru podstawowego i wskazane zostały — jak to określił Rzecznik — „już tylko uzupełniająco”.

Chodzi tu o dwa zarzuty: a. sprzeczności obydwu instrukcji MEN (...) z art 4 ustawy z 17 V 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania w związku z art. 87 ust. 2 Konstytucji; b. sprzeczności pkt 1 obydwu instrukcji z art. 2 wspomnianej wyżej ustawy, a przez to naruszenie także art. 82 ust. 1 Konstytucji.

Jeśli chodzi o pierwszy zarzut, jest on mało zrozumiały tym bardziej, że jest uzasadniony w sposób utrudniający jego zrozumienie. Obydwie instrukcje nie tylko nie są sprzeczne z przytoczonymi we wniosku normami, lecz wręcz przeciwnie — normy te znajdują swoje odzwierciedlenie w treści instrukcji. Obydwie instrukcje deklarują bowiem prawo obywateli do wychowywania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w sprawach religii, o czym mówi art. 2 pkt 4 ustawy z 17 V 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Instrukcje te rozpatrywane łącznie gwarantują równe prawa obywateli w zakresie nauczania religii bez względu na wyznanie, o czym mówi art. 87 ust. 2 Konstytucji RP. (...)

Zarzut sprzeczności punktów pierwszych obydwu instrukcji z art. 2 pkt 5 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, przez co został naruszony art. ust. 1 Konstytucji — oparty jest na domniemaniach. (...) Nieścisłe jest wyjęte z kontekstu instrukcji twierdzenie, iż

"instrukcja (pkt 1) przewiduje, że rodzice (sama młodzież) składają oświadczenie woli co do uczestnictwa w lekcjach religii. Zabrakło w tym twierdzeniu zupełnie podstawowego dla sprawy wyjaśnienia, że składanie wspomnianych oświadczeń woli jest fakultatywne. (...) Przy nieściśłym twierdzeniu RPO także nietrafny jest wniosek, jaki z tego twierdzenia Rzecznik wyciąga, a mianowicie, że naruszony został art. 2 pkt 5 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz tym samym art. 82 ust. 1 Konstytucji. Dosłowne odczytywanie treści obydwu instrukcji MEN nie pozwala na postawienie takiego wniosku. Ustawowego prawa do zachowania milczenia nie można traktować jako nakazu milczenia, do czego prowadzi interpretacja RPO. (...) Nietrafny jest także wniosek, jakoby zgłoszenie woli uczestniczenia w lekcjach religii było równoznaczne z deklaracją ujawniającą wyznanie. Możliwe jest przecież posyłanie dziecka na naukę religii przez osobę niewierzącą i nieposyłanie przez osobę wierzącą. Ustawowego prawa do zachowania milczenia nie można traktować jak nakazu milczenia, do czego prowadzi interpretacja RPO.

Reasumując należy stwierdzić, że zaskarżone instrukcje MEN nie tylko nie naruszają art. 2 pkt 4 i 5 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania w związku z art. 87 ust. 2 i art. 82 ust. 1 Konstytucji, ale na różne sposoby i w wielu miejscach treść tych norm akcentują, opierając się także na innych, nie powoływanych przez RPO, postanowieniach cyt. wyżej ustawy. Przeto także w tym zakresie nietrafny jest zarzut, iż instrukcje MEN wkraczają w materię, która dopiero wymaga uregulowania ustawowego. Instrukcje stwarzają natomiast organizacyjne warunki wypowiedzenia się wszystkich zainteresowanych na temat stworzonych przez ustawę możliwości nauczania religii. Należy także podkreślić, że możliwości takie wynikają z przyrodzonych, niezbywalnych praw i wolności człowieka, co znalazło już swój wyraz w prawie międzynarodowym. (...)

C. (...) Trybunał Konstytucyjny nie dopatrył się takie naruszenia zasady oddzielenia Kościoła od państwa (art. 82 ust. 2 Konstytucji) i zasady świeckości i neutralności państwa oraz związanej z tym zasady niedotowania Kościołów (art. 10 ust. 1 i 2). Instrukcje MEN nie łamią tych zasad, gdyż na określonych warunkach udostępniają jedynie pomieszczenia szkół, co zgodne jest — jak już wykazano — z obydwo ustawami z 17 V 1989. Trybunał nie znalazł argumentów, które pozwalałyby twierdzić, że powrót dobrowolnego nauczania religii do szkół polega na jego zintegrowaniu z programami szkolnymi. Wreszcie — wypłacania wynagrodzenia nauczycielom religii nie można utożsamiać z dotowaniem lub subwencjonowaniem Kościołów albo innych związków wyznaniowych, o których mowa w obydwo omawianych ustawach z 17 V 1989.

D. Trybunał Konstytucyjny rozważając wniosek RPO dotyczący trybu wydawania kwestionowanych instrukcji MEN uwzględnił także stan prawny, jaki istniał przed wydaniem obydwu omówionych ustaw z 17 V 1989 oraz stan faktyczny przed wydaniem instrukcji w zakresie konstytucyjnych praw obywateli wynikających z art. 82 ust. 1 Konstytucji oraz stan prawny i faktyczny, jaki ukształtował się po wydaniu cytowanych ustaw i instrukcji.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że istniejący przedtem stan prawny i faktyczny — ukształtowany przez art. 2 ustawy z 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (zwłaszcza zdanie drugie) i akty wykonawcze, które — jak słusznie na to zwraca uwagę RPO - w sposób niechlubny i nielegalny wyeliminowały nauczanie religii ze szkół, w znacznym stopniu ograniczały konstytucyjnie gwarantowaną wolność sumienia i wyznania obywateli oraz wypełnianie swoich funkcji Kościołom i innym związkom wyznaniowym (art. 82 ust. 2 Konstytucji). (...)

E. Na marginesie rozstrzygnięcia nie można pominąć faktu, że cytowany art. 2 ustawy z 15 VII 1961 o rozwoju systemu oświaty i wychowania jest niezgodny z ratyfikowanymi przez Polskę aktami prawa międzynarodowego lub deklaracjami międzynarodowymi. Domagają się one respektowania przez Państwa Strony niezbywalnych, przyrodzonych każdemu człowiekowi praw naturalnych, w tym także prawa do swobodnego zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami. Państwa Strony przyjęły na siebie obowiązek realizacji tych praw i poszanowania wolności rodziców lub opiekunów prawnych. Jakakolwiek ustawa, która by nakazywała lub zakazywała nauczania religii w szkołach wbrew woli rodziców, nie odpowiada standardom prawa międzynarodowego. (...) Państwo nie może więc uchylać się od obowiązku zapewnienia takiego wychowania religijnego i w takim miejscu, aby odpowiadało to woli rodziców. Z obowiązku tego państwo nie jest zwolnione nawet, jeśli na skutek jego zaniedbań, wychowanie religijne — z braku innych możliwości, zastępczo zaczyna organizować na własnym terenie instytucja kościelna.

Wystarczy tu przytoczyć najnowszy dokument międzynarodowy, podjęty przed rokiem przy współudziale Polski, cytowany wyżej „dokument wiedeński”. Na jego podstawie państwo polskie zobowiązało się m.in. „zachęcać do podejmowania w szkołach i innych instytucjach oświatowych zagadnień dotyczących rozwijania i ochrony praw człowieka i podstawowych wolności” (pkt 13 f). (...)

Trzech sędziów TK przedstawiło uzasadnienia ich zdań odrębnych.

Państwo i Prawo, nr 5/91, s.96-99

(Publikacja: 22-07-2002 Ostatnia zmiana: 09-08-2003)

Oryginał. (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1343>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz
Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl